

БУДДИСТСЬКА ЕКОНОМІКА: ВИБІР МІЖ МАТЕРІАЛЬНОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЮ ТА ТРАДИЦІЙНОЮ ДУХОВНІСТЮ

Постановка проблеми. Сьогодні людина часто постає перед вибором результатом якого може бути духовне багатство або матеріальний достаток. Ми хочемо дослідити буддистську економіку, з'ясувати що для людей з таким світоглядом важливіше, а саме матеріальне чи духовне багатство.

Мета статті. Дослідити проблему вибору між матеріальною забезпеченістю та традиційною духовністю в буддистській філософії та з'ясувати, що для буддистів важливіше, матеріальна чи духовна частина життя.

Вислід матеріалу. Буддизм є однією з найбільш масових релігій на сьогоднішній день і це не дивно, адже він сформувався швидше ніж іслам та християнство. Релігія тісно переплітається з нашим повсякденним життям, тому розглянемо, як буддизм вплинув на економічну сферу життя людей. Ернест Шумахер пише: «Правильний спосіб життя» – одна з добродієностей Благородного Шляху Будди. А оскільки економіка – наука про правильне облаштування домашнього господарства, зрозуміло, що повинна існувати «буддистська» економіка».

Ернст Фріц Шумахер розглядає працю, як зло. Для працедавця це просто пункт в графі «витрати», отже чим менше витрати на оплату праці, тим краще (якщо вже не можна зовсім від них позбавитися, наприклад, за допомогою автоматизації виробництва). З точки зору робітника, праця – це прикра незручність, адже працювати – означає жертвувати вільним часом і комфортом. Заробітна плата служить неначе компенсацією цієї жертви. Виходить, що працедавцеві в ідеалі хотілося б налагодити виробництво без робітників, тоді як мрія кожного працівника – отримувати дохід і при цьому не працювати [2].

Буддизм стверджує, що життя – це страждання, а страждаємо ми через наші бажання, тому потрібно бути обережним з ними. Послідовники буддизму виступають проти світських бажань та розкоші. Основною метою буддизму є досягненням нирвани, наближенням до просвітлення, а багатство та скарби є злом, яке виникає через ненаситні бажання.

Хоча страждання викликаються насамперед факторами біологічними (смерть, хвороба, народження) і психологічними (смуток, відчай), однак буддизм не залишає без уваги фактори іншого порядку. Будді, наприклад, приписують такі слова: «Володарі царств, котрим належать багатства і скарби, з жадністю поглядають один на одного, підкоряючись своїм ненаситним бажанням. І якщо вони діють саме так, не знаючи втоми, плывучи течією ненадійності, ведені хтивістю і звірячим бажанням, то хто ж тоді може спокійно ходити по землі?»

Важливими поняттями в буддизмі є «Дхарма» та «Бодгі». Дхарму можна описати як сукупність встановлених норм і правил, дотримання яких необхідне для підтримки космічного порядку. Залежно від контексту, дхарма може означати «моральні підвалини», «норми моральної поведінки», «порядність», «релігійний обов'язок», «універсальний закон буття». В індійських релігійних традиціях прийнято вважати, що люди, які живуть відповідно до норм дхарми, здатні досягти мокші або нирвани. В індуїстському суспільстві дхарма є релігійно-моральною доктриною про права та обов'язки кожного індивіда. Просвітлення, а також пробудження, бодгі - у буддистській релігійній практиці стан ясності, усвідомленості, розуміння істинної природи світу і виходу зі стану суб'єктно-об'єктної роздвоєності. Будь-яка жива істота, згідно з цим вченням, має потенційну здатність отримати просвітлення. Чернеча практика йогічного споглядання і мудрості не є єдиним шляхом досягнення нирвани. Невтомне вирощування досконалих чеснот – безмежної віри, великодушності, готовності до самопожертвування тощо – оголошується махаяністами найефективнішим способом досягнення просвітлення [3].

Оле Нідал пише про буддистів так: «Буддист виступає проти світських бажань, тобто майже повністю випадає із суспільства споживання та заощадження. Йому не потрібна престижна машина, якщо в нього є непогана. Він не буде купувати предмети розкоші і товари, які йому не потрібні повсякдень, не буде пробувати новий смак шоколаду тільки тому, що він новий. З європейської точки зору, це можна назвати психологією мінімального споживання. По суті ж, світський буддист повністю відсторонюється від всього того, заради чого фактично людина загалом працює і будує кар'єру»[4].

Ми розуміємо, що сучасні люди надають перевагу матеріальній складовій життя, ніж духовній. Іншими словами вони переживають так звану «**Духовну кризу**». вивчення буддизму як філософського релігійного вчення є актуальним для подолання духовної кризи сучасного суспільства та впливу на механізм формування позитивних норм моральної свідомості.

Висновки. Отже, буддизм – надзвичайно давнє та складне релігійно-філософське вчення. Однозначно буддисти ставлять духовні цінності і потреби вище матеріальних, тому що вони вірять, що кінцевою метою життя є досягнення «просвітлення» в їхньому розумінні, але водночас вони не засуджують людей, котрі намагаються збагатитись матеріально в цьому світі, якщо методи, які ці люди використовують для збагачення є законними і нікому не шкодять. Згідно легенди останні слова Будди перед смертю звучали так: «Тепер, монахи, мені нічого більше сказати, крім того, що все створене підлягає руйнуванню! Для врятування докладіть усіх зусиль!»

Література

1. Возьний К. Ретроспектива економічної думки: Економічні вчення буддизму // Вісник ТНЕУ. №1. 2010. С. 128. <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/21294/3/111>
2. Шумахер Е. Ф. «Мале прекрасне: економіка, в якій люди мають значення». 1973. <https://id.hse.ru/data/2012/02/22/1266057871/>
3. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори). І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011096>
4. Горшкова С. Помогает ли буддизм карьере ? / Светлана Горшкова // Финансы и религия. <https://buddha.by/pomogaet-li-buddizm-karere>
5. Шумка М. Л. Феномен сучасного підприємця / Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Щорічник. Тернопіль: Збруч, 2002. С. 51-57.
6. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Портретна характеристика сучасного підприємця. / Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань 10-11 червня 2008 року, Львів. С. 282-290.
7. Шумка М. Л. Етичні принципи державного управління доби Нового часу та Просвітництва / Матеріали науково-практичного семінару 18-19 листопада 2010 року, Тернопіль. С. 207-210.
8. Шумка М. Л. Етична культура управління: історико-філософський аналіз. / Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної нації. Тернопіль: Економічна думка, 2012. С. 11-118.
9. Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н. В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т. В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ Ї СУПЕРЕЧНОСТІ ЇІ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Поняття політичної культури – ключове для вивчення та аналізу процесів політичного розвитку. Політична культура суспільства і різні субкультури, що її складають – групи людей, які поділяють особливу, відмінну від загального набору цінностей, установок і практик політичну і суспільну поведінку – визначають характер і темпи розвитку суспільства. Такий підхід у світовій політичній науці сформувався в 50-60-х роках минулого століття. У його формування зробили внесок і соціологи, і політологи, і антропологі. У сучасній Україні розв'язання завдань реформування всіх сторін суспільного життя значною мірою залежить від рівня політичної культури різних верств населення, суспільства в цілому. Політична культура має бути адекватною тим корінним змінам, які відбуваються в економічній і політичній сферах держави. Оскільки політична культура є багатоаспектним суспільним феноменом, а кожне суспільство має свою конфігурацію політичної культури, її всебічне вивчення потребує творчого застосування новітнього, вже випробуваного методологічного інструментарію різних суспільних наук, у тому числі історії, філософії, культурології, політології, соціології, правознавства. Все це спонукає вітчизняних вчених звернутися до проблематики політичної культури, усіх спектрів її дослідження, особливо шляхів формування демократичної політичної культури.

Метою статті є порівняння змісту, який вкладається у дефініцію політичної культури в працях західних та українських політологів і використовується в науковій практиці, а також виявлення проблем та особливостей в дослідженні політичної культури в сучасній Україні.

Аналізуючи західну суспільну науку, слід відзначити, що американський соціолог Карл Дойч вперше дослідив процеси соціальної мобілізації суспільств, що модернізуються з використанням кількісних методів, показав, як фактори політичної культури (освіта, рівень грамотності і урбанізації) впливають на розповсюдження сучасних практик в культурі, технології і економічній діяльності і, відповідно, – на успіх модернізаційних процесів. Висновок К. Дойча: «Головне – не структурні зміни в економіці, а зміни в системі цінностей» [1, с. 493–514]. Цей висновок був розвинутий в класичній праці Г. Алмонда і С. Верби «Громадянська культура», в якій сформульована визначальна концепція політичної культури, і, зокрема, розкривається розгорнуте визначення обох складових поняття «політична культура». «Політичною» вона означається тому, що «відноситься виключно до політичних орієнтацій – відношенням до політичної системи і її різних складових, і відношенням до власної ролі індивіда в цій системі», а термін «культура» в ній припускає розуміння не всього широкого спектру сенсів, який він несе, а один конкретний сенс – «психологічні орієнтації відносно суспільних об'єктів». «Орієнтації» у Алмонда і Верби – це поєднання когнітивного (знання і переконання щодо політичної системи), афективного (почуття та емоції щодо неї) і оціночного (судження і думки, які базуються на цінностях) [2, с. 12–14]. Таким чином Г. Алмонд та С. Верба, виходячи з розуміння двох рівнів аналізу політичної системи – інституціонального та орієнтаційного, саме останній пов'язали з політичною культурою, яку визначили як форми та зміст орієнтації людини на реальну політичну систему конкретного суспільства та власну політичну діяльність. Ще раз зауважимо, що Г. Алмонд розуміє політичну культуру у вигляді суб'єктивних установок щодо політики. На наш погляд, такий підхід обмежив суть політичної культури сферою психології, зводив її зміст до психологічних чинників. У цьому був суттєвий недолік концепції політичної культури Г. Алмонда та С. Верби. Відповідно, Алмонд і Верба виділяють три типи політичної культури: «парохіальну» (у сенсі вузькості горизонту політичного мислення), підданську і активістську культуру. Для аналізу українського контексту політичної культури та враховуючи високий рівень розповсюдження в Україні важливо звернути увагу на те, як автори визначають головну відмінність «підданської культури». Вона полягає в розвинутих орієнтаціях громадян щодо результатів дії («виходу») політичної системи, тобто дії централізованої влади при практично нульових орієнтаціях з приводу власного внеску («входу») в систему, тобто результативного формулювання вимог до влади і особистої участі індивіда в цьому процесі. Відповідно в «активістській культурі» індивід має орієнтації, які однаковою мірою відносяться як до «виходу», так і до «входу» в систему. У кожній національній політичній культурі, за Алмондом та Вербою, присутні елементи всіх трьох видів культури, і її загальний характер визначається співвідношенням і розподілом ролей між ними [3, с. 16–19].

Роль факторів політичної культури у процесі становлення і видозміни політичного порядку описував і С. Хантінгтон, розглядаючи, зокрема, різні сценарії кореляції між становленням інститутів сучасної держави і розвитком форм політичної участі громадян [4]. Проблема політичної культури розроблялась і розробляється теоретично як прихильниками структурно-функціонального аналізу, так і представниками інших методологічних стратегій у світовій політичній науці. Однак при всій множинності концепцій політичної культури ця теорія, за загальним визначенням політологів, тривалий час не могла вийти за межі вихідних «евристичних» визначень. Американський політолог У. Розенбаум назвав такі теорії «загадкою сфінкса» [5]. І все ж політична наука продовжувала вивчати різноманітні аспекти політичної культури. Вагомим дослідженням в галузі політичної культури здійснили В. Айхер, Р. Буер, Ф. Бейлі, М. Бернстайн, С. Вятр, Д. Гарднер, Д. Горер, Д. Елазар, Р. Інглехарт, А. Інкелес, Р. Карр, С. Ліпсет, С. Ложд, Д. Мід, Дж. Нейсбіт, Л. Пай, Д. Рікман, Дж. Рітцер, Дж. Ролз, Р. Робертсон, Р. Такер, Р. Тезлаф, Г. Тернборн, А. Турен, С. Вайт, М. Уотерс, Т. Хірші, Т. Фрідман, Е. Фром, Ф. Фукуяма, Е. Ціммерман, А. Юраун та ін. Американський політолог Л. Пай досить широко трактує політичну культуру. Він, зокрема, включає до неї зміст таких категорій, як політична ідеологія, національний характер і дух, національна політична психологія і фундаментальні цінності народу [6, с. 19]. Розглядаючи політичну культуру як соціокультурний феномен, закордонні автори порізному підходили до тлумачення цього поняття. Загалом же виділилось три основні підходи: об'єктивістський підхід (Р. Карр, М. Бернстайн, Р. Такер та ін.), де політична культура – це культура поведінки в політиці; суб'єктивістський підхід (М. Фуко, Ю. Хабермас та ін.), де політична культура – це нав'язування індивіду політичних змістів і орієнтацій; конструкціоністський підхід (Г. Алмонд, С. Верба, С. Ліпсет, С. Вайт, Р. Лейн, Р. Інглехарт, В. Вільденбанд, М. Вебер, В. Дільтей, Ф. Ніцше, Т. Ріккерт, П. Сорокін, А. Тойбі, М. Шелер, О. Шпенглер, А. Панарін та ін.), який передбачає ціннісне розуміння політики і політичної культури. В українській політичній думці поняття «політична культура» чи не вперше застосував В. Липинський, який визначив політичну культуру як «хотіння і вміння» національних еліт використовувати у своїй діяльності «дані політичної науки». Рівень політичної культури, за В. Липинським, є показником інтелігентності певної нації, її здатності «спокоїно і правдиво» аналізувати суспільні явища і передбачати наслідки подій [6, с. 344, 353]. Вже на початку 1990-х рр. українські науковці активно приступили до дослідження проблем політичної культури. Авторським колективом Інституту соціології НАН України (Є. Головаха, Н. Паніна, Ю. Пахомов та ін.) у 1991 р. було ґрунтовно досліджено політичну культуру населення України [7]. Запропонований підхід став спробою адаптувати класичну концепцію політичної культури до тодішніх реалій українського суспільства. Вагомим внеском в аналіз теоретико-методологічних проблем політичної культури стали праці Є. Головахи, В. Григор'єва, В. Матусевича, Н. Паніної, О. Рудакевича та інших українських дослідників, у яких на основі розробок, що стали класичними, проаналізовано окремі конкретні аспекти феномену політичної культури, особливості її формування і розвитку в Україні,